

כניסה לבית הכסא עם תפילין וספרי קודש

הקדמה:

מפאת קדושתן וחשיבותן הרבה של התפילין וספרי הקודש עלינו לחלוק להם כבוד גדול ולנהוג בהם בזהירות רבה, עד שנצטוונו שלא לנהוג בהם מנהג ביזיון, ולו הקטן ביותר, כהעברתם ממקום למקום בזריקה והפיכתם על פניהם, וכל שכן להכניסם למקום בזוי כבית הכסא. עם זאת, על מנת למנוע את גניבתם או על מנת לאפשר את ההגיינה התמידית בדברי תורה, התירו חכמים בתנאים מסוימים להיכנס איתם אף לבית הכיסא.

שאלה: כיצד ינהג חייל הנצרך להיכנס לשרותים ציבוריים ואין לו היכן להפקיד את תיקו האישי שיש בו תפילין? האם חייל רשאי להיכנס לשרותים כשבביסו ספר קודש?

א. כניסה לבית הכסא עם תפילין הנתונות בבלי

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כג עמוד א:

תנו רבנן: בראשונה, (כאשר היו רוצים להיכנס לבית הכסא, וחולצין את התפילין מעליהם) היו מניחין תפילין בחורין (גומות וחורים בקירות) הסמוכין לבית הכסא, ובאין עכברים ונוטלין אותן. התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים (שאינן עכברים מצויים במקום הילוך בני אדם), ובאין עוברי דרכים ונוטלין אותן; התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס. אמר רבי מיאשא בריה דרבי יהושע בן לוי: הלכה, גוללן כמין ספר ואוחזן בימינו כנגד לבו... אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא: לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן (ועומד להניחם מיד בצאתו מבית הכסא), אבל אין שהות ביום ללבשן - עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן... אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שהוא כליין, אבל בכלי שאינו כליין - אפילו פחות מטפח.

רש"י מסכת ברכות דף כג עמוד א:

עושה להם כיס טפח - דחללו טפח, דחשיב הכלי אהל להפסיק בינם לקרקע.

לא שנו - דבעי (שצריך) טפח אלא בכלי שהוא כליין, כיס העשוי לצרכו. דכליין קרוב להיות בטל אצלם, הילכך בעינן דבר הניכר שיהא חוצץ בפניהם.

מבואר, שאין להיכנס עם תפילין לבית הכסא (כשאנו מתכווין לשוב ולהניחם תכף כשיצא מבית הכסא), אלא אם הניחם בתוך כלי שחללו טפח, או בכלי שאינו משמש בדרך כלל לתפילין.

בעל התרומה הוסיף סייג נוסף בעניין זה:

ספר התרומה הלכות תפילין סימן ריג:

גוללן כמו ספר תורה ואוחזן בידו כנגד לבו... והיינו דוקא כשהוא בשדות שירא להניח תפילין שם מפני עובדי דרכים ומפני העורבים... אבל אם הוא בבית הכסא בביתו - לא יהיו עליו, כיון שיכול להניח במקום המשתמר.

וכן נפסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן מג סעיף ו-ז:

במה דברים אמורים (שיכנס לבית הכסא עם תפילין הנתונות בכלי), בבית הכסא שבשדה. אבל בבית הכסא שבבית, **לא יכניסם כלל**, כיון שיכול להניחם במקום המשתמר.

ודייק המגן אברהם:

מגן אברהם סימן מג ס"ק יד:

לא יכניסם כלל ... ומשמע אפילו בכיס לא יכניסם.

❖ **לפי המתבאר, האם מותר להכניס לבית הכסא תפילין המצויות בתיק לבית הכסא, כשחושש שיגנבו?**

ב. כיסוי בשני כיסויים

בהמשך הגמרא נאמר דין נוסף:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כה עמוד ב:

בית שיש בו ספר תורה או תפילין - אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם **כלי בתוך כלי**. אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שאינו כליין, אבל בכלי שהוא כליין - אפילו עשרה מאני אחד מאנא דמי (אפילו עשרה כלים דינם ככלי אחד). אמר רבא: גלימא אקמטרא (בגד הפרוס על תיבה) - ככלי בתוך כלי דמי.

בדברי הגמרא מבואר שתשמיש המטה בפני תפילין חמור יותר מכניסה בהם לבית הכסא, ועל כן לא די להכניסם לכלי אלא צריך להכניסם לכלי בתוך כלי. לאור זאת חידשו האחרונים, שמותר לכתחילה להכניס את התפילין לבית הכסא בעודם בכלי בתוך כלי, אף אם יכול לתת לאחר לשמור עליהם מחוץ לבית הכסא:

משנה ברורה סימן מג ס"ק כד:

ועיין במחצית השקל שכתב דאם הם בכיס ונותנן בכיס התפור במלבושו, דאותו כיס אינו כליין, והוי כלי תוך כלי ומותר.

בגדר 'כלי' לעניין זה, כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן מ ס"ק ז:

בכלי תוך כלי - לא דווקא כלים דהוא הדין שני כיסויין.

❖ **לאור זאת, האם מותר להכניס לכתחילה לבית הכסא תיק שיש בו תפילין המצויות בתוך נרתיק?**

אף על פי כן, למעשה נכתב בתורת המחנה שיש להקל בכך רק במקום צורך:

תורת המחנה פרק ב תשובה ט:

למעשה בימינו שמקפידים לארוז את התפילין בנרתיק ולהכניסם כך לתיק או לאפוד, הרי שהן מונחות תמיד בכלי בתוך כלי, כך שעל פי דין מותר להכניסם כשהן בתיק אפילו לבית הכיסא שבבית שיש לו מקום אחר לשומרם שם, ואף על פי שנהגו להימנע מכך, מכל מקום פשוט שבמקום צורך ניתן להקל, כל שכן כשנצרך לנקביו בשדה שמעיקר הדין די בכלי אחד שאינו כליין.

ג. ספרי קודש המונחים בכיס

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כג עמוד א:

אמר רבה בר בר חנה: כי הוה אזלינן בתריה (כאשר הייתי הולך אחריו) דרבי יוחנן, כי הוה בעי למיעל (והיה רוצה להיכנס) לבית הכסא, כי הוה נקיט ספרא דאגדתא - הוה יהיב לן (כאשר היה מחזיק ספר של דברי אגדה, היה

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

נותן לנו לשמור לו עליו, כי הוא נקיט תפילין - לא הוא יהיה לך (לא היה נותן לנו), אמר: הואיל ושרונוהו רבנן - נבטור.

רש"י מסכת ברכות דף כג עמוד א:

אמר הואיל ושרונוהו רבנן - לאוחזן בידו משום שמירתן.

נבטור - ישמרנו, אכניסם עמי וישמרנוי מן המזיקין.

❖ **חשוב, על פי דברי הגמרא, האם יש היתר כלשהו להיכנס עם ספרי קודש לבית הכסא?**

מאידך, בדברי השולחן ערוך מבואר:

שולחן ערוך יורה דעה סימן רפב סעיף ו:

הקמיעין, אם היו מכוסים עור מותר ליכנס בהם לבית הכסא, ואם לאו, אסור.

למד מדבריו המגן אברהם:

מגן אברהם סימן מג ס"ק יד:

ומיהו אם הם (הספרים) בכיס שרי להכניסן כמו שכתוב ביורה דעה סימן רפ"ב.

❖ **חשוב, על פי דברי המגן אברהם, מדוע נתן רבי יוחנן לתלמידיו את הספר ולא כיסה אותו ונכנס?**

הרדב"ז נקט אף הוא שמותר להכניס לבית הכסא ספרי קודש בתוך כלי, וביאר את דברי הגמרא לשיטתו:

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תקיג (תתקמח):

הא לא קשיא, דהא מדינא (מן הדיון) דאסור להכניס ספרים שיש בהם קדושה לבית הכסא כשהם מגולין, **וספרא דאגדתא מגולה היה** ומסתמא גדול היה ומעכבו מלעשות צרכיו, ומשום הכי היה נותנו להם.

מאידך, יש מהאחרונים שכתבו שאין להכנס עם ספר קודש לבית הכסא אלא בשני כיסויים:

אליה רבה סימן מג ס"ק ו:

כתב בתשובות נחלת צבי: תפילין וכתבים שיש בהם שמות **צריך ליתן תיק בתוך תיק** אם צריך לילך לבית הכסא, ונהגו לקנות כלים של עור. וביורה דעה סימן רפב (מבואר) דקמיע מחופה בעור מותר.

❖ **למה התכוון האליה רבה בהביאו את דברי השולחן ערוך בסוף דבריו?**

הציץ אליעזר ביאר את כוונת האליה רבה בדרך זו:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן ה:

נראה ברור, או שסובר (האליה רבה) לחלק בין כלי עור לתיקים, דבעור חשיב יותר... או דילמא (שמא) דכוונת האליה רבה היא באמת לסתור דברי הנחלת צבי, בזה ולקיים המנהג שלא נהגו להקפיד בזה אלא לשימם בכלי אחד של עור, ועל כן מביא לאחר מכן המעשה לסתור ומציין לחיזוק המנהג בזה ליו"ד סי' רפ"ב שנפסק בכזאת דקמיע מחופה בעור מותר, ועור לאו דוקא, אלא מעשה דהוה הכי הוה לעשות כלי של עור. וסמוכין לזה יש להביא מדברי שו"ת שבות יעקב שכותב לבאר ההיא דרמב"ם ושולחן ערוך

ד. סברות נוספות להקל בהכנסת ספרי קודש לבית

הכסא

סברא נוספת להקל בספרי קודש כתב הרדב"ז:

שו"ת רדב"ז חלק ג סימן תקיג (תתקמח):

תו איכא טעמא אחרינא (טעם אחר) להקל **כיון שאינם כתובים בכתב אשורי** אלא או בפרובינצא"ל (כתב רש"י) או מעאל"ק (כתב חצי קולמוס) - אין בו קדושה, אף על פי שיש בהם עניינים של תורה. וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק כג מהלכות שבת וזה לשונו: מותר להציל (מהשרפה בשבת) כל כתבי קדש... והוא שיהיו כתובים אשורית... אבל אם היו כתובים בכל לשון או בכתב אחר אין מצילין אותן ואפילו היה שם עירוב, ובחול אסור לקרות בהם, אלא מניחן במקום התורף והם מתאבדין מאליהן. עד כאן. משמע דסבירא ליה ז"ל שאין קדושה בהם, כיון שאסור לקרות בהם ולהניחן במקום התורף, אבל לאבדם ביד אין לנו.

הציץ אליעזר הרחיב את סברא זו גם לספרים בכתב מרובע:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן ה:

וברור הדבר שהוא הדיון כל כתב אחר שחוץ מכתב אשורית שמותר. וכתב אשורית יש מקום גם לומר דנקרא לא רק אם הוא מרובע בלבד, אלא בעינן (צריך) שיהא כתב שהסופרים כותבים ספר תורה ותפילין ומרומז בכל אות בצורתו ותגין סודות עליונים... אבל כתב המרובע הנדפס אין בו קדושת כתב אשורית... והרי רובא דרובא דכתבי החידושים שבידנו אינם כתובים בכתב אשורי, אם כן פשוט דמותר ליכנס אתם בבית הכסא כשהם מונחים בכיס הבגד וכדומה.

עוד כתב הציץ אליעזר סברא נוספת להקל:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן ה:

יש עוד לומר דדברי הנחלת צבי שבאליה רבה להצריך תיק תוך תיק אמורים דוקא בעל (בנושא) המדובר שם, והיינו תפילין וכתבים **שיש בהם שמות**. אבל בסתם כתבי תורה שאין בהם שמות יש לומר דבזה יודה גם הנ"צ דלא בעינן תיק תוך תיק וסגי בכיסוי אחד בלבד.

❖ **נסה לסכם את כל הסברות להקל בבניסה לבית הכסא עם ספר קודש בכיס.**

ה. הלכה למעשה

כך נפסק בספרנו תורת המכנה:

א. מעיקר הדיון מותר להכניס לשירותים תפילין המכוסים בשני כיסויים (כשלפחות אחד מהם אינו מיוחד להם), וכל שכן שמותר לעשות צרכיו כשיש תפילין באפוד שעל גביו, או כששוהה ברק"מ ויש שם תפילין מכוסות בשני כיסויים, ואף על פי שהמנהג להימנע מכך, פשוט שיש להקל במקום צורך.

ב. הנכנס לשירותים כשספר קודש מונח בכיסו, יקפיד לעוטפו קודם לכן בכיסוי נוסף, אולם במקום צורך ניתן להקל ולהסתפק בהיותו מוצנע בתוך הכיס.

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברוקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן כתיבה ועריכה: טור' רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בווואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

